

Fénylő hegyek bora

Kemendy Miklós

Tartalom

Cím	Oldal
Bevezető	2
I. szakasz*	
Bor és a magyarok	4
- <i>Mi a szőlő, Ki a Szőlő?</i>	4
- <i>Szőlő legendák</i>	11
- <i>Bor-Isten</i>	13
- <i>Bor és a szkíták</i>	21
Aldomás és áldozat	
Kupák és koponyák	
Vérszerződés	
„Magyari” bor nyelvtan	
Szentek és boszorkányok	
Szőlő és borfogyasztás	
- <i>A borfogyasztás kultúrája</i>	
- <i>Bort iszik a magyar...</i>	
- <i>Egy ivó cég artikulusai</i>	
- <i>Kocsmálás hagyományai</i>	
- <i>Bor és egészség</i>	
II. szakasz*	
Balatonmellék, Balatonakali	
A nevek titkai	
A Balaton-felvidéki bortörténet	
A piarista kusstodiátus Akaliban	
A borospincék	
Borkereskedelem a Balaton-felvidéken	
A hegy közösségei	
Bor és étel	
<i>Forrásmunkák</i>	

* rész = *szaka, szkíta* őseink korábbi elnevezéséből

Bevezető

*„Ki az idők mélyére tekint,
Letérdel és imádkozik.”*

Marton Veronika „*A káldeai teremtés-mítosz*” című könyvének e bevezetője szerint, a magyarság és a bor történetére visszatekintve kívánok én is „imát” mondani a magyarság, a magyar szőlő-, borkultúra fennmaradásáért, megkülönböztetett figyelemmel ebben a Balatonmellék, még inkább szülőfalum és lakóhelyem **Balatonakali** történetére.

Egyben tisztelegni kívánok, tragikusan elhunyt **Müller István** kollégám emlékének a „Bor és egészség” fejezetben leírtakkal, amelynek nagy része az ő munkája és még az ő hozzájárulásával került a szövegbe.

Ugyancsak az idők mélyére tekintve idézem Assur-ban-apli vagy Assurbanipál (1. kép) királyt (Kr.e. 668-629), az egyetlen írástudó asszír uralkodót, a még sumer Babilon (2. kép) lerombolóját és egyben újjáépítőjét.

1. kép

2. kép

Miközben, a korabeli ékirásos táblák szerint, ő maga sumer-lelkűvé vált, büszkén íratta a babiloni legfőbb istentiszteleti hely, az Eszagila⁽¹⁾ szentély falára, a következőket:

„Összegyűjtöttem minden mesterembert, Babilónia egész népét.

Vitettem velük a kosarat, fejükre tartót helyeztem.

Válogatott olajjal, mézzel, vajjal, borral, „a fénylő hegyek borával” falainak alapját megvettem...az istenek templomát, szentélyeit és Babilont magát ...újjáépítettem.”

Ez az ősi, mindig az uralkodó által gyakorolt szokás, amint azt *Joan Oates: Babilon* (1988) című művében írja, legalább a Kr.e. III. évezredig visszatekintve nyomon követhető.

*Itt kívánom előrebecsátani, hogy a visszatekintésem előnybe részesíti a **sumer-szkíta-hun-magyar** nyelv és kultúra eredendő kapcsolatát, ami helyenként ugyan eltér a ma történettudományának megállapításaitól, a korábbi évszázadokban ezt mégsem vonta kétségbe senki. (Megj.: A szerző).*

Visszatérve a királyi felirathoz, Balatonakali településhez tartozik egy szőlőhegy, amelynek neve Fénye-hegy, másképpen „Fénylő hegy”, hasonló adottságai miatt, mint amit Asszurbanipál király íratott a babiloni templom falára.⁽²⁾

Ilyen „Fénylő hegy”-nek, nevezhető azonban még a közeli Badacsony, a Szent György-hegy, vagy Somló hegye is. De ilyen fénylő hegyet jelent a lengyelek szent helyének neve Czesztohowa is.

A sumer zikkurat (lépcsős piramis) vagyis Szent hegy, másik jelentése „Hegytető”. Akali településen ilyen nevű szőlőtermő terület is található.

A sumer teremtmésmítoszban szereplő „**Nin-hursag**”, vagyis **Nin-hegye**, amelyre - ősi szokás szerint - templomukat építették. A sumerok nyelvében a „temen” jelentése földfeltöltést jelent. Götz László szerint a sumer templomokat rituálisan megtisztított feltöltésekre építették. A magyar domb, régebben „tumb” szó emlékeztet még az ógörög témenos = szentelt föld, templom, vagy a latin templum szóra. De, hasonló eredetű a „tumulus” = domb, sírhalom szó is, ugyanúgy mint a mi „temető” szavunk. A folyóközi síkságra a sumerok „templomhegyet” emeltek téglából, amely egy szöveg szerint „*megszentelt sziget volt, egy sárkány hátán*”, gyógynövényekkel, **borral**, mézzel, fákkal, arannyal, ezüsttel és bronzsal. **Nin-hursag**-ot másképpen a „**Kozmikus Hegy Királynő**”-nek is nevezték. A sumer *Nin* – mint majd látni fogjuk, igen sok más szó is – nagyon hasonlít a magyar azonos jelentésű szavunkra, ez esetben a *Néni*, *Nő* szavunkra. Hasonló módon, az egyiptomi piramisokat is hegyeknek nevezték, mégpedig „**Ré hegyei**”-nek, vagyis a **Napisten hegyeinek**.

Humboldt - neves kutató - pedig azt írja egy helyütt, hogy Krisztus előtt 230 évvel négy nagy hegyen áldoztak Kínában a legfőbb lénynek, ezeket ott „**JÓ**”-nak⁽³⁾ nevezték. Később a császárok alkalmatlannak találták a négy nagy hegyet – távol eső volta miatt - az áldozatok bemutatására, ezért emberi kezek által, közelebb magas dombokat hordattak össze, és itt végezték el az áldozati szertartásokat. De, feljegyezték, hogy a kínai császár 1682-ben is leszállt lováról és háromszor meghajtá magát a hegy előtt, mielőtt áldozott volna. Vagy pl. **Herbelot** írja a turkok kánjáról, hogy 1190-ben áldozatot mutatott be öt nagyobb, és öt kisebb hegyen. A „honfoglaló” hétmagyarról⁽⁴⁾ szólva **Anonymus** írja, hogy Ond, Ketel, Tarcál vezérek kövér lovat áldozta Tarcál hegyén.

⁽¹⁾ Az akkád Marduk főisten temploma volt, nevének magyar fordítása: „*Felemelt Fej Temploma*”.

⁽²⁾ Ld. még a II. darab „*Nevek titkai*” c. fejezet

⁽³⁾ V.ö. „Jóisten” elnevezéssel

⁽⁴⁾ A krónikákban „*Dentumoger*”

Ilyen szent hegyek (ma is), európai legmagasabb csúcsa, Kaukázus hegyei közt az **Elbrus**, a világ több hegycsúcsával is azonosított **Meru**-hegy (**3. kép**), amely a hinduizmus és a buddhizmus szerint a világ közepe.

3. kép

Ilyen szent hegy még Észak-Afrikában, a több országra kiterjedő **Atlasz** hegység vagy, Tibetben **Kailash**-hegy. A **Himalája** megmászása pedig, az ősi hit szerint magában „megszenteli” a hegymászót.

A keresztény hagyományban is János apostol - akiről még lesz szó a bor szentjénél - a szőlőhegyet nevezi „**Isten országának**”.

A szent dombok, hegyek nem csak a templomok alapjai tehát, hanem a világnak az életnek is. *(Csatolt képek az Interneten elérhetők és más formában is megtalálhatók!)*

I. szakasz

Bor és a magyarok

Mi a szőlő, „Ki” a Szőlő?

Számos bizonyíték van arra, Mezopotámia déli részén, a **sumerok** (**4. kép**) már Kr.e. 4000 körül, termelték és fogyasztották a szőlőt és a bort. Náluk említették először az (ék)írások a **vincellér** szót is. Majd ellenségeik az **asszírok** is fejlett szőlőkultúrával rendelkeztek, a történetírás - mégis - a görögöket tekinti a szőlő és borkultúra megteremtőinek.

4. kép

A szaktörténészek, a közép-ázsiai Turkesztánt (a mai Türkmenisztán, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán) és a Kaukázus vidékét tartják a szőlőtermesztés és borkészítés bölcsőjének. Nemrég előkerült lelet együttes tanúsága szerint pedig a mai Örményország területe az egykori Szakaszena volt a szakszerű(!) borkészítés mesterségének központja. Történeti kutatások szerint a szőlőtermelésnek Turfán körzetében (Ujguria) már több mint 5000 éves múltja van. E kutatók szerint a Kaukázus környékéről terjedt el a szőlőtermesztés a mezopotámiai, az ősi Sumer birodalomba, ahol a **bort** már igen nagy becsben tartották, **szent itálnak** tekintették. A bevezetőben már említett Assur-ban-apli király ninivei könyvtárába megtalálható a sumer **Adapa (Adama)** eposza is. Adapát (**5. kép**) gyakran a bibliai Ádámhoz hasonlítják elsősorban név hasonlóságuk miatt. Számunkra egyrészt azért érdekes alakja mert neve **Álmos**-nak is fordítható, amihez talán külön magyarázat nem szükséges. Másrészt Adapa történetében, ahol a sumer Ea istenséget papként szolgálta és feladata volt a halat felszolgálni Ea asztalára, ezért gyakran hal-alakban ábrázolták (mint egy másik őst Oannész-t). An/Anu felsőbb istenségtől kapott egy lehetőséget az „örök életre”, de Adapa ezt visszautasította, amelynek oka egy félreértés volt. A felsőbb istenség felajánlotta neki az „**élet kenyerét**” és az „**élet vizét**”, amit ő azért utasított vissza, mert úgy tájékoztatták, hogy az a halálát okozza. Ezen a ponton található hasonlóság Ádám és Éva paradicsomi halhatatlanságának esete, Adapa esetével. A történet az

agyagtáblák tartalma szerint Kr.e. 3500-ra datálható. Az ékírásos táblából az nem egyértelmű, hogy az élet vize alatt a bort értették-e.

5. kép

Az ó-perzsa legendák a szőlő és bor eredetét szintén a közép-ázsiai területekre teszik. Az ó-egyiptomi irodalomban, „*A hajótörtek története*” című elbeszélés hőse egy olyan paradicsomi szigetről beszél ahol a csodálatos növények egyike a szőlő.

6. kép

Hérodotosz (Kr.e. 484-425. vagy - 408.) (6. kép) görög történetíró beszámolója szerint az aranygyapjú, amelynek megszerzésére a görög Argó hajó utasai (argonauták) indultak Kolkhiszba, ahol csodálatos szőlőkultúrát láttak. Ez a terület (ma Rioni-alföldnek nevezik) szomszédos volt a szkíta Pontus-sal és lakói a szabírok ugyancsak szkíta rokonnép volt. A mitológiai leírások szerint ez tekinthető az „Éden” egyik lehetséges helyének, amelyben négy patak csörgedezett, egyikben tej folydogált, a másodikban **bor**, a harmadikban színméz és „csak” a negyedikben kristálytiszta víz. Az Éden másik két lehetséges helyén - ebben a korban – szintén rokonaink a szabírok laktak, ez az észak-iráni Hürkánia (ma Mazenderán) és a Tigris – Eufrátesz felső folyásánál lévő Hárán környéke.

7. kép

A **szőlő** név származásának igazolása - Fáy Elek szerint – a görög Szilénosz nevében található, aki bölcsességéről volt híres és Dionüszosz (római: Bacchus) boristen nevelőjeként (7. kép), tanácsadójaként ismerték⁽⁵⁾. A görög mitológiában az első szőlőtőke Dionüszosz élő szívéből hajtott ki. Homérosz ógörög szerző a **sziléneket** többes számban említi „*A lakoma*” című művében, amely szerint ők a nimfák szeretői voltak. Itália nevét a szilenoszok egyik királya Italosz után kapta. Ez az Italosz név feltűnően hasonlít az Etele (vagy Attila), az Itil (vagyis a Duna) nevekre és bizonyára „ital” szavunk sem véletlenül hasonlít a szőlő iható levére.

⁽⁵⁾ Ld. még a Bor-Isten című részben

Ugyanezen névvel lehet összefüggésben a kánaáni **Siloh** (Selo vagy Szilo) város neve, amely már a kánaáni őslakosság kultikus központja volt és a zsidó nép őseinek „honfoglalása” után még inkább azzá vált. A magyar ősvallás egyik szertartása lehetett a leányrablás (v.ö.: Hunor és Magor leányrablása). Az ószövetségi Bírák könyvében (20,19-21.) is szerepel ilyen motívum - Siló városnévvel - a következőképpen: „*Van az Úrnak egy ünnepe, amelyet minden esztendőben Silóban szokás megülni. Ezt tanácsolták tehát Benjámin fiainak: Menjetek és rejtőztek el a szőlőben. Amikor észreveszitek, hogy kijönnek Silóban a lányok a körtáncra, gyertek elő a szőlőkből és ragadjon meg ki-ki egyet feleségül Siló lányai közül. És térjete vissza Benjámin földjére.*”

A zsidók szent helyeként tisztelt jeruzsálemi temploma „szentek-szentjét” takaró kárpitján szőlőfürt volt látható és az semmilyen más ábrázolást nem tartalmazott. Ez volt az a kárpit, amely az újszövetségi szentírás szerint, Jézus halálakor kettéhasadt.

A *szikuluszok* névalakja, akiről Szicília végleges nevét kapta, azonos a mi székelyeink latinos „szikul” nevével. Bochartt kutató szerint a héber eszkol (szőlőfürt), szíriai nyelven szegul vagy szegolnak hangzik. Az Eszkol-völgy egyébként Hebron városától északra található.

A szó más olvasatában a *salem* (áldás, béke) Jeruzsálemet, a béke városát (Jeru-*salem* vagy Hiero-*Solima*) jelenti, amelyet a kánaáni őslakosok, a *szolim*-ok alapítottak. Magyar Adorján magyarságtudós (1887-1978) szerint a *szolim*, vagy *szarmata* őstörzs ugyanabból a szkíta népcsoportból származik, mint a magyarok. A Bibliában több mint 650-szer említik a szőlőt. Itt gyakran a (fügével együtt) a béke és a jólét jelképe, semmi meglepő nincs tehát a béke = salem (salam) jól ismert köszöntésben és fogalomban. Ez a kánaáni nép a **galambot** szent állatuknak tartotta, így válhatott a galamb, a béke-, a szerető lélek-, a keresztény tanításban a Szentlélek jelképévé. Szentlélek, az Isten lelke, amit tehát galamb vagy lángnyelvek képében jelenítenek meg a keresztény hagyományban. A szőlő szavunk kapcsolatban állhat még a szél, szellő, szellem lehelet, szavakkal vagy azok jelentésével⁽⁶⁾. Mivel a magyar hagyományban a Szél a Vénusz (Astarte) neve is, a szőlő a Vénusz (Est-hajnalcsillag vagy istennő) növényének is tekinthető. E szerint tehát a Vénusz (is) azonos a Nap lelkével, a Szent Szellemmel.

Siloh városában helyezték el a zsidók sátor-templomát. Később, a zsidó Talmudban leírtak szerint, az eljövendő Messiás neve (is) Siló lesz. Hogy nem téves azonosításról van szó, bizonyítja az, hogy Siló, az Ószövetségi Teremtés könyve szerint (40.11. rész) „...szőlőtőhöz köti szamarát, és nemes venyigéhez samara vehét, ruháját borban mossa, felöltőjét a szőlő vérében...” Ugyancsak az ószövetségi Bibliában Izaiás próféta mondja (Iz.5.7.): „*Igen a Seregek urának szőlője, Jeruzsálem háza, és Juda népe dédelgetett ültetvénye.*” A Zsoltárok egyikében (79.9.) pedig: „*Kihoztál Egyiptomból egy szőlőtövet, és népeket üztél el, hogy elültesd.*” Eszerint tehát a szőlőtő azonos az Egyiptomból kihozott zsidó néppel.

A vízözönt túlélő, és a vízözön után azonnal szőlőt telepítő és bort kedvelő **Noé (8. kép)** neve pedig már az Ószövetség lejegyzése előtt ismert volt Izrael határain túl is. Noé neve a hurrita eredetű **Nuach** névvel lehet azonos. Hurriták voltak Kis-Ázsia bronzkori lakói, de a Kaukázus környékéről származtak. Noé bárkájának „őse” pedig már felismerhető egy Kr. e. III. évezredből származó farai (Irak) pecséthenger-lenyomaton, ahol a Noé „előd” *Utnapistim* és felesége lehet a kormányos. A csónak mellett pedig felismerhető a holló és a galamb képe, a vízözön történethez hasonlóan.¹ A „**Noah**” név ma is jól ismert a szőlőtermesztők körében, mint egy a borkészítésre nem alkalmas, kellemetlen-, úgynevezett „*rókaizű*”⁽⁷⁾ de igen ellenálló (vagy direkttermő-) szőlőfajta neve.

⁽⁶⁾ A német nyelvben is *seele* = *lélek*

¹ Marton Veronika: A napkeleti pecsétnyomók és pecséthengerek (2004)

⁽⁷⁾ E jelzőt a szőlő, rókára emlékeztető szagáról kapta, ld. még a „*Bor és étel*” c. részt

8. kép

Az ősi nyelvhez legközelebb álló moldvai csángó-magyarok nyelvében a szőlőt, ma is *sziliú*-ként mondják.

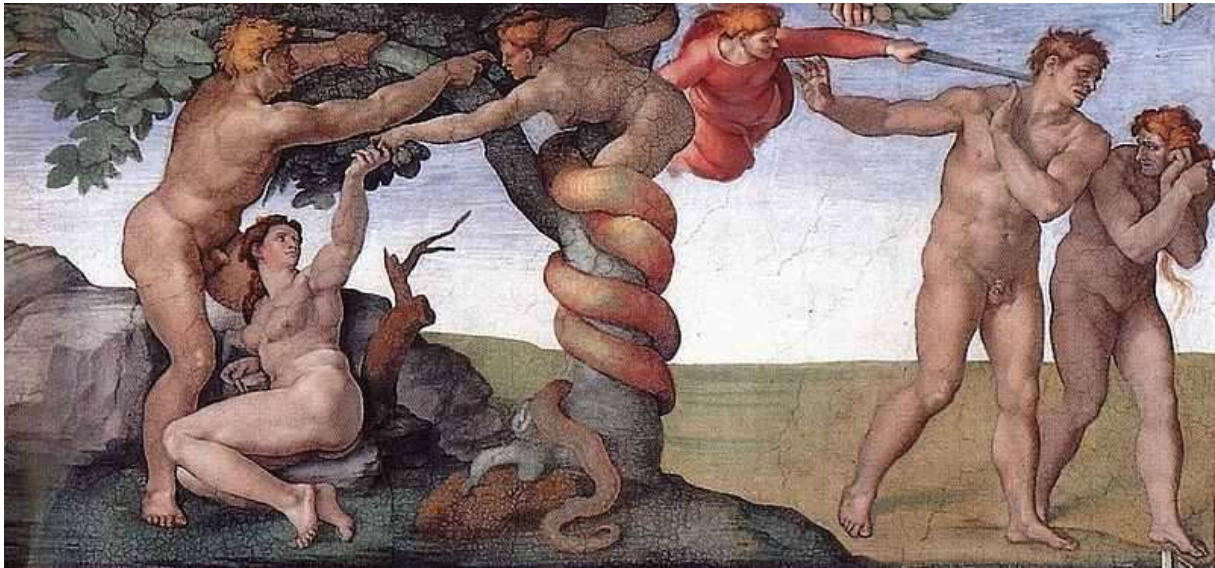
Balatonakali település (lásd bővebben a II. szakaszban) korábban Zala-vármegye része volt, amely területén már a római korban is állt Sala városa, és ez országrész népi neve ma is Szala, az indoíráni vízistennő „Sala” neve után.. Ezek alapján Zala kapcsolata a szőlőtermesztéssel illetve a szőlő névvel elég nyilvánvaló.

Egyiptomban a szőlővessző istenének neve Saj volt. E névvel összefügghet a szál (vagy szálvessző), saj-tó (szőlőprés), szür-et és a Sol (Nap), vagy a Nap madara, a Sóly-om szavakkal. A szőlő - tudományosan bizonyítottan - a Nap fényét, melegét (vagyis lelkét) legjobban hasznosító növények egyike.

Így talán már jobban érthető az is, hogy az újszövetségi Szentírásban Jézus miért mondja magáról „*Én vagyok az igazi szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad, s én őbenne, az bő termést hoz*”⁽⁸⁾, hiszen Lukács evangéliumában ezt mondja az angyal Máriának: „*A Szent Lélek száll tereád, és a Magasságosnak ereje árnyékoz meg téged, ezért aki születik is szentnek hívatik, Isten Fiának.*” (Luk. 1.35.) Másutt pedig Krisztus testét még szőlőfürtként is említik. Ugyancsak az Újszövetségi Szentírásban található az, amikor az apostolokra „leszáll” a Szentlélek, lángnyelvek formájában, közben *szél* zúgása hallatszik. Ez tartalmazza egyben azt a jelképes mondanivalót is, hogy akik a Lélektől (Szellemtől azaz Széltől) születettek, azok olyan szabadok, mint a szél.

Az egyik leghíresebb angol alkímista George Ripley (1415?-1490) szerint Ádám és Éva a paradicsomban (**9. kép**) nem almával, hanem szőlőfürtökkel tölte tele hasát. Az alkímiát kutató brit történész Jennifer Rampling ehhez azt a magyarázatot fűzte, hogy a szőlőből készült bor ecetet és étert (úgynevezett kvint-eszenciát) alkothat, amelyek az örök élet elixírjének legfontosabb elemei.(ld.: Múlt-Kor történelmi magazin 2013 ősz)

⁽⁸⁾ Újszövetségi biblia, János evangéliuma 15.4-5. rész

9. kép

A már említett kánaáni Siló város ünnepi szokásainak része volt a „leányrablás”, szüret idején. Ez felveti azt a kérdést, hogy e szokás az őslakoságtól vagy a betelepülőktől származik-e? A leányrablási jelenet Hunor és Magor ősi mondájában is szerepel, igaz ott nem a szőlővel összefüggésben.

A szőlő **magyar népmeséinkben** is gyakran előfordul, mint életet adó elem, így például:

A „*Kígyóbőrű Kámán Sára Világszép asszony*” című mesében az öreg koldus azt tanácsolja a gyermektelen királynénak, hogy az udvarban lévő venyige-kötegből húzza ki a legkorhadtabb szálat, azon terem majd három fürt szőlő, azt egye meg, attól fog majd gyermeke születni. A „*Szőlőszem királyfi*” című népmesében pedig az öreg király szőlőskertjében sétálva meglátott egy szőlőtökét, amelyen egyetlen fürt szőlő volt, azon egyetlen szem szőlő, de az színaranyból. Ahogy a király elcsodálkozva a szőlőszemre tekintett, az egyre növekedett, szép fiúcska lett belőle, aki három nap alatt megemberesedett. Nem nehéz beazonosítani, hogy a mesében a gömb alakú, arany-szőlőszem az életet adó Nap jelképe, mely nélkülözhetetlen a szőlőszem beéréséhez.

Vagy, mérai népmesénkben (*Zöldlevél* című) a gyermektelen pár a következő tanácsot kapja: „Van magának az a nagy kertje. Abban van egy szőlőtő. Csússzon az asszony térden odáig, s szájával vegyen le egy szem szőlőt, nyelje le egészben és jöjjön visszafelé. De senkinek ne szóljon. S megszületik a gyermeke. S ebből lesz a gyermeke”. Ez a mese újabb fontos részre hívja fel figyelmünket az ősi hitregékből, mégpedig arra, hogy *száj* szavunk (v.ö.: angol *say* = mond!) megegyezik a már említett egyiptomi *Saj* szőlő-isten nevével (is).

10. kép

Az **Emese álma**, magyar eredetmonda (**10. kép**) iráni, pontosabban méd (mada vagy magya) párhuzamában, a Kürosz-mondában is szerepel a szőlő. A szkíta ősökkel rokon nép a médek (madák vagy magyák) egyik királyának leánya Mandane, a király álmában, leányának ágyékából olyan szőlőt látott fakadni és növekedni, amely egész Ázsiát elborította. Bíró Lajos szerint Jézus a régi magyar mesei és kánaáni (bibliai) hagyományok szerint feltehetően szőlőtől fogant (Bíró Lajos: Jézus szőlőtől fogant. Debrecen 2002).

A magyarok eredetmondája szerint pedig Emese ágyékából - hasonló módon - folyam fakadt, miután szent madarunk a Turul reá szállt.

Robert Graves író írt arról a Szüleusz-ról, aki Kis-Ázsia nyugati részén Lüdiában élt. Ő volt, aki a szőlője mellet elhaladó idegeneket, akaratuk ellenére szőlőkapálásra kényszerítette. Héraklész ezért gyökerestől kitepte szőlőtökeit.

A szőlőt az **élet fájával** is azonosították. Ez a mai „tudományos” elnevezésében is nyomot hagyott *vita* = *élet* értelemben, a szőlő neve pedig a szakirodalomban *vitis*. Jankovics Marcell hívja fel a figyelmünket arra, hogy „a sumér írás az > élet < szót szőlőlevél alakú képpel jelölte”. A legnagyobb ismert „szőlőfa” törzsének vastagsága, az ókori feljegyzések szerint a 45 métert is meghaladta, bár itt inkább a szőlőtöke terjedelmére gondolhatott a feljegyző.

A szőlő az őszi napéjegyenlőség, ezáltal a Mérleg csillag-jegy jelképe is.

Érdekes a nyelvrokon finn bogyó név „marja” megfelelője, ami eléggé hasonlít a Mária névre. Ez az északi népnél nyilván nem a szőlőbogyóval azonos, mivel ott szőlő nem terem, hanem más bogyó nevét jelentheti. A Balaton-felvidéken található Mencshely település egyik, Dörgicse feletti szőlőhegyét Marjá-nak (Margyá-nak) hívják, ez tehát a szőlőbogyó nevéből ugyanúgy levezethető, mint Mária nevéből, hogy melyikből inkább, ma már nehezen dönthető el.

A *szil*-fa neve is a szőlővel függ össze (ld. *szől*-ő, *szál*-vessző), amit az ókorban a szőlőnövény támasztékául használtak és a Dionüszosz kultuszban volt fontos szerepe. A szilfa is ősi magyar fánév, amelyhez hasonló a rokon-nyelvű finn, mordvin és mari elnevezés.

A szőlő kapaszkodó szervét „**kacs**”-nak nevezzük, ahol a kacs kézként értelmezhető, mint a „**kacs**-ó” vagy „**bar-kács**” szavunkban.

Szőlő legendák

Kr.e. a II. évezredben lejegyzett „**tuwarsa**” hieroglifa szőlőt jelent, és a magyarral rokon Kis-ázsiai **hettiták írták** ilyen formában. „**Törzs**” szavunk, szőlő-törzset, nép-törzset, fajt is jelent egyben, amit eleink az életfából, az égig érő fából eredeztették. Ebből származhat a „**thyrsus**” (vö. törzsés, torzsás) etruszk elnevezés, amely szőlőlombbal körülfont botot (karót) jelent⁽⁹⁾, de így hívták a magyarral ugyancsak rokon etruszkok őst, Thyrsenos királyfit is.

Avicenna ókori szerző szerint a szőlő „*félíg állat félíg növény*” mert a fű elöl, felkúszik a fára. Elvadult szőlőinkben – sajnos – ez a tulajdonsága ma, Akali községben is tapasztalható. A szőlő növényt a rómaiak is, mint a szilfánál említettem, fára futtatva nevelték, ezért annak művelése komoly életveszéllyel járt. **Plinius Secundus** római történetíró azt írja⁽¹⁰⁾ hogy a szőlőt nyárfával házasítják össze, s az házastársát ölelve eléri annak tetejét és még ezen is túlnő. Ezért a felfogadott szüretelő szerződése alapján jogosult a temetési költségek megtérítésére. E sajátos szőlőművelési módra emlékeztet a **Vindemiatrix** (Szőlőművelő) csillag. Ő lehetett Ampelosz, akinek a csillag az emléket megőrizte, aki a görögök legendája szerint, szőlőszedés közben, leesett egy magas fáról és életét vesztette, mivel ő - hozzánk hasonlóan - nem volt halhatatlan, mint az istenek. Akaliban kísérleteket is folytattak korábban, a szőlőnövény magasba (fára, támasztékra) futtatására.

⁽⁹⁾ Ld. még a „*Bor-Isten*” című részben

⁽¹⁰⁾ „*A természet históriája*” XIV. könyvében

A görög mítoszokban Ampelosz a szőlő „őse”, aki egy szatír és egy nimfa fiaként született, és

11. kép

Dionüszosz-nak⁽¹¹⁾ a bor istenének(11. kép) volt a kedvence. Ugyancsak az Ampelosz-legenda szerint, a szőlő tavasszal azért „könnyezik”, mert a szőlő-növény ilyenkor siratja a - fenti módon - tragikus balesetet szenvedett Ampeloszt.

A görög Gamosz szó bort, csillogó folyadékot, tiszta forrásvizet, mézet, érett szőlőt és derűs, vidám látványt is jelent, ami teljességgel azonos a bor tulajdonságaival.

A kánaáni legendák és ábrázolások szerint termett olyan szőlőfürt, amelyet két ember is alig bírt megemelni. Szigmani városban egy ókori leírás szerint, volt egy „szőlő-bokor”, amely tövének átmérője egy méter körüli volt, 130 éves lehetett és évente 100 mázsányi termést hozott, kiterjedését egy félhektáryira becsülték. A római történetíró **Plinius (12. kép)**

12. kép

(Kr.u.23-79) pedig olyan szőlőtőről írt, amely Rómában, Livia oszlopcsarnokában beborította a fedetlen sétányt és évente 12 amfora mustot termett. Afrika római provinciában pedig a szőlőfürtök akkorára nőnek, mint egy csecsemő, és a szőlőfajták száma – szerinte – határtalan.

⁽¹¹⁾ Ld. még a „Bor-Isten” című részben

Magyarországról eredő szőlő-legenda is elterjedt a világban a XVII – XVIII. században, tudniillik, hogy a Kárpát-medencében bizonyos szőlőtökeken aranyvesszők nőnek és színarany szemek teremnek. A jelenséget már Plinius történetíró is említi, és bizonyos Alexander Neapolitanus szerint ez kizárólag Pannónia tartományban fordul elő. A hiedelem olyan erősen tartotta magát az aranyat termő szőlővesszőkről, hogy még Mátyás király korában a Magyar királyságban utazó olasz püspök Pietro Ransano azt írja, „...ami csodálatos Magyarország szőlőskertjeinek aranyat termő földjén olykor szép számú, ujjnyi, illetve fél láb hosszú aranyvesszőt találunk, amelyből magam is láttam néhányat.” nem csoda hát, hogy az 1700-as évekig sokan utaztak hozzánk nyugati alkímisták, a híres aranyvesszőt keresve... Magyarország azért (is) számított a szőlő és bor hazájának, mert - ez időben – az alkímisták földjének is számított. Galeotto Marzio írja Mátyás királyunkról, hogy kabalája volt egy aranyszínű, gyűrű alakú képződmény, amely egy szőlővesszőről származott és – ma úgy sejtik - egy rovar lerakott petéiből állhatott. A középkorban ezt az „aranygyűrűt” szentként tisztelték, mert úgy tartották: a szőlő- és bor szelleme lakik benne, így aki ujján hordja, részesül az erejéből. Hunyadi Mátyás különösen nagy becsben tartotta a saját „**Borszellem-gyűrűjét**”. Ez is tipikusan a reneszánsz alkímia jellemzői között szerepelt, egyébként is Jézus vérének megtestesítő bort folyékony aranyként, a Nap eszenciájaként tisztelték. Talán Joachim Tankcius lipcsei orvos szemlélteti, 1605-ben e legenda eredetét legszemléletesebben: „Az égitestek legnemesebbike a Nap, növényi termékek legnemesebbike a BOR, az állatok legnemesebbike az ember, az ásványok legnemesebbike az arany.”

Az eurázsiai szőlő őshazája a Kaukázus déli lejtőin lehetett, amely igen közel fekszik Etelközhez és Levédiához, a magyarok feltételezett - egyik(!) - őshazájához.

A Kaszpi-tengertől délnyugatra található - másik - őshazánk Hürkania (Várkony-ok földje), ahol a korabeli feljegyzés szerint a szőlőtöke egy „metrétés” (kb. 39 liter) bort ad...”*a levelekről csepeg a méz*” (pontosabban a must).

Magyarország területén (a Kárpát-medencében) az első őshonos szőlőfaj (*Vitis hungaryca*) 25-30 millió évvel ezelőtt alakulhatott ki.

Bor-Isten

A nemcsak szőlőből származó **BOR** elnevezése a Czuczor-Fogarasi etimológiai szótár szerint, rokon eredetű a FORR (ferveo) szóval, az erdélyi „borkút” szóban is nem a valóságos bor, hanem a pezsgésben lévő folyadék (pl. forrásvíz). A bor magyar elnevezése egyedülálló a világon, ennek ellenére előfordul más népek nyelvében is, hasonló jelentéssel.

A „**Bor**” gyökszó a francia településnevekben is több mint 200-szor fordul elő, más hasonló „magyar” gyökszavak (pl. Bál, Bél, Mag, Szem stb.) nagy számával együtt. Ezért írta a francia kutató, *Dauzat* professzor, hogy a helynévkutatás „szédületes látványt tár elénk”, mert ki gondolná manapság, hogy a Franciaország kultúrnyelvében ilyen fontos szerepe van a magyarnak.

Ha már a franciákat említettük, ősi kapcsolatunkra több forrás is szolgál bizonyossággal. A magyarok történetéről szóló **Képes Krónika** és az ugyanezen témájú, török eredetű **Tarih-i-Üngürüs**⁽¹²⁾, illetve **Thiery Amadé** XIX. századi francia történész Atilla és a hunok történetével foglalkozó könyvében, egybehangzóan azt állítja, hogy Trója eleste után (Kr.e. 1100 körül) a város királyának (Priamosz = Páris) egyik fia Firanko (vagy Francio) vezetésével a gallok (gálok) egy csoportja Pannóniába költözött, és egy csodálatos helyen, a Szikara nevű hegyen (a mai Pilisben) felépítette **Szikambria**⁽¹³⁾ várát. A helybéli lakosság behódolt neki. Kr. e. 864-ben azonban egy ismeretlen nép támadását hírül véve népével tovább menekült nyugat felé, majd egy alig lakott területen új országot alapított, amelyet aztán órála Frank-földnek

⁽¹²⁾ I. Szulejmán szultán által készített történelmi krónika

⁽¹³⁾ Tarih-i-Üngürüsben „Szikamberijja”

neveztek el, fővárosukat pedig apja után Párizsnak keresztelték. A Képes Krónika szerint a gallok 400 évig maradtak Pannóniában, amit aztán Nagy Sándor idejében Felső-Görögországnak hívtak. A Tarih-i-Üngürüş leírása szerint Firankót Nagy Sándor úzte ki Pannóniából. Ez viszont zavart okoz az évszámokban, mivel Nagy Sándor Kr.e. 330 körül járhatott Szikambriában. Tehát a világhódító görög-makedón hadvezér is megfordult e helyen, további görög kapcsolatunkról pedig a következőkben még lesz szó.

A mai történetírás szerint elfogadott magyar őshazához közeli Dnyeper folyó, ókori „Borysthenes” (13. kép) nevében kétségtelenül a magyar „bor” és „isten” szavak ismerhetők fel.

13. kép

A görögök Dionüszosz-t tekintették a bor „feltalálójának” ⁽¹⁴⁾, rá igen találó a „Boristen” megnevezés. A görög történetírók szerint viszont az első szkíta, Szkülész ragasztotta, a ma Dnyepernek folyóra a „Boristenes” nevet. Fontosnak tartom megemlíteni Dionüszosz isteni sorsának rendkívüli, és talán nem véletlenszerű hasonlóságát Jézus Krisztus szentírási történetével. Dionüszoszról azt írták, hogy Zeus „főisten” és egy földi nő gyermekeként született, a téli napfordulón, ahogy Jézus másik, lehetséges „előképe” Mithra is Iránban, hogy a 33 éves istenséget a titánok, a féltékeny Héra istenasszony parancsára egy T alakú fára feszítették. Amikor Dionüszosz meghalt fénytette leszállt a Tatrtaroszba és ott kiszabadította az Alvilág ura fogságából, sok ott szenvedő halott lelkét. Ezután a mártír isten, még mindig Jézushoz hasonlóan diadallal felszállt az Olümposzra, ahol atyja Zeus jobbán foglalhatott helyet. Ezután Dionüszosz is visszatért a Földre, ahol még néhányan látták őt. Ugyanez történt Jézussal nagypéntektől pünkösdig. Ezért egyes vélemények szerint Dionüszosz történetét a keresztények ráruházták saját hősiükre. A „Bor a szkíta legendákban” című részben, erről bővebben is szólok. A görög nyelvben - egyébként - e névnek nincs semmiféle jelentése, vagyis a bor csak magyarul értelmezhető. A rómaiak által Bacchus-nak nevezett „Boristen”, másik (trákiai eredetű) Szabadiosz formája ugyancsak értelmezhető a magyar nyelvből, tudni illik a

⁽¹⁴⁾ Legalább is Apollodórosz: Mithológia III. könyv 5.1. szerint

„szabados” szóból, mivel egy bortól ittas ember viselkedésére kétségtelenül illik ez a megállapítás. (A nagyon ittasra már egész más minősítés illik!) **Melkisédek**-ről (14. kép), az „Igazság királyáról”, akit a Biblia Sáleem papkirályaként ismer, az következő módon emlékezik meg róla: Ábrahám egy győztes csatája után... „*Melkisédek pedig Sáleem királya, kenyeret és bort hozza: ő pedig a Magasságos Istennek papja volt. És megáldotta őt és monda: áldott legyen Ábrahám a Magasságos Istentől, ég és föld teremtőjétől*” (Móz1.14.18-19.). Melkisédek Kr.e. 3000 évvel lehetett Kánaán szakrális uralkodója és legendája azt is tartalmazza, hogy birtokolt egy varázserejű jáspis-kelyhet, amelyből soha nem fogy ki a (bor-)ital.(15. kép)

14. kép

15. kép

A Grál-legenda egyik változata szerint pedig, ebbe a „szent” kehelybe fogta fel Arimáthiai József Krisztus kereszthalálakor kiömlő vérét. De, bibliai ősatyánk Nimród „legendájában” is az szerepel, elküldi szolgáit hogy a jó emberek vérét egy aranytálba (-serlegbe) felfogják és a Napnak (Napistennek) átnyújtsák. Sáleem alatt általában Jeruzsálemet értik, amely már héber törzsek honfoglalása előtt szent központnak számított, és ahol akkor a szkítával rokon népek éltek. A város nevének jelentése: *Hiero-solima*, azaz „*Szent Sólyom Városa*”. A kánaániták ott egy sólyom alakú vagy sólyomfejű istent tiszteltek, az egyiptomi Hóruszhoz hasonlóan. Egy másik magyarázat szerint viszont Sáleem név egy misztikus dimenziót jelöl, ahová csak a beavatottak juthatnak el. Philon, Melkisedeknek - már Jézus előtt - „*Isten bortöltője és lakomavezetője*” címet adta. A kenyér és boráldozat tehát már ebben a korban ismert volt azon a tájon. Jézus az utolsó vacsorán mintegy felelevenítette a melkisedeki rítust. E rítus folytatása a görög „*evkharisto*” (=köszönöm) szóból származó *eucharisztia*, a szentmise és szentáldozás ünneplése, amelynek keretében felajánljuk Istennek a teremtés adományait, kiemelve közülük a bort és a kenyeret. Ilyen módon érthetővé válnak Jézus szavai is Pilátus kérdésére, hogy királysága nem e világból való. Melkisedek-et Dávid egyik zsoltárában úgy is említik mint az eljövendő Messiás előképét. (110.4.)

A „bor” nemzetközi megnevezése is egyik ősnépünktől, a Kis-ázsiai hettitáktól ered, akik nyelvében „**Wee-an**”-ként szerepel. Ezt a sémiták „*wayn*” formában vették át, ami a hébereknél „*jajin*” formára változott. Szanszkrit nyelven „*vena*”, grúz nyelvben és az oroszban „*vino*”, a

klasszikus görög nyelven pedig „oinosz” formában szerepel. A latinban és etruszk nyelvben pedig már a nálunk is jól ismert „vinum” a bor megnevezése, ami egyéb nyelvekben is hasonló hangzású. ⁽¹⁴⁾

A szőlő és bortermelők, talán már a borfogyasztók körében is felmerült az a nagy kérdés, hogy milyen eredetű a magyar szőlő és bortermelés, vagy egy kicsit „tágabban” értelmezve, a magyar borkultúra. Az elérhető történetírói munkák és történelmi dokumentumok alapján az eredet kérdésére a következő válasz adható.

A magyar szőlőművelést a történeti források kettős-gyökerüként magyarázzák.

A Dunántúlon **római hagyaté**k nyomaira akadunk, nem csekély számban, mégis éppen római forrásokkal igazolni lehet, hogy a rómaiak megjelenése előtt legalább 300 évvel (Kr.e. 600. körül) már folytattak bor- és sörtermelést Pannónia - korabeli – lakói, a **kelták**, akik azonban erről nem „gondoskodtak” maradandó dokumentumokról. A sör inkább a köznép itala volt akkor, és a későbbi időkben is. A már említett **Plinius** történetíró szerint „*A föld ama nevezetes 80 italának, amely megérdemli, hogy bornak tartsuk, mintegy kétharmada itáliai*” és szerinte a bor népszerűsége nem az ősidőkben kezdődött, hanem csak Róma alapítása után 600 évvel. Ő a tartományok borai között még Pannónia borait nem említi.

Észak-Magyarországon, közép vagy **belső-ázsiai** eredetű jellemzőket találunk.

Mivel a római birodalom nem terjedt ki a mai Észak-magyarországi területekre, tehát a római eredet, nem teljesen, csak részben lehetett meghatározó a magyar szőlő- és borkultúrában. Dr. Nagy Sándor kutató megállapította⁽¹⁵⁾ hogy már volt szőlőtermesztés a rómaiak ideérkezése előtt is. Szerinte ezt bizonyítja például Pannónia egyik városának neve, ez „**Vindobona**”, ami a kelta eredetű „**vin de bona**” összetételből származik, jelentése pedig „**jó bor**”. A város később Felső-Pannónia római tartomány székhelye is lett, és ma ezt a várost **Wien**-nek, magyarul Bécsnek hívják. E kutató bizonyítottan látja, hogy mivel ezen a területen, már jóval korábban, a Kárpát-medencébe menekült, sumerral rokon nép honosította meg - a rómaiak által csak átvett - búzatermesztést és egyéb, már akkor fejlettnak számító mezőgazdasági kultúrát, ebbe beletartozott a **szőlőkultúra** meghonosítása is.

Cey-Bert Róbert Gyula hívja fel figyelmünket arra, hogy van a belső-ázsiai Turfán-medencének egy része, amit ma is Tokaj-nak neveznek, ahol „...a szőlőtőkén rajta hagyják a termést, míg az meg nem töpped, majd belőle édes émeletítő italt készítenek.” Teszik ezt pontosan azon a módon, ahogy a tokaji aszúbor készítése ma is leírható.

A hasonlóság bizonyára nem véletlen.

A kínai évkönyvek szerint 4-5 ezer éve ismerik a szőlőt-bort, ezen a területen. Az ázsiai borok fő jellemzői, hogy édesek. Sima Quian⁽¹⁶⁾ kínai történetíró „Si Csi”, magyarul „*Történeti feljegyzések*” című művében írt a belső-ázsiai hunokról (hiung-nuk-ról), akik ellen védelmül épült a kínai Nagyfal, és akik – mármint a kínaiak - ismerték a szőlőtermesztés és borkészítés tudományát. Évszázadokon keresztül őseink vallották, hogy szoros a rokonsági kapcsolatunk Belső-Ázsiából származó hunokkal (**16. kép**) . Csak a XIX. században, nem magyarok által kidolgozott finn-ugor elmélet vonta ezt kétségbe.

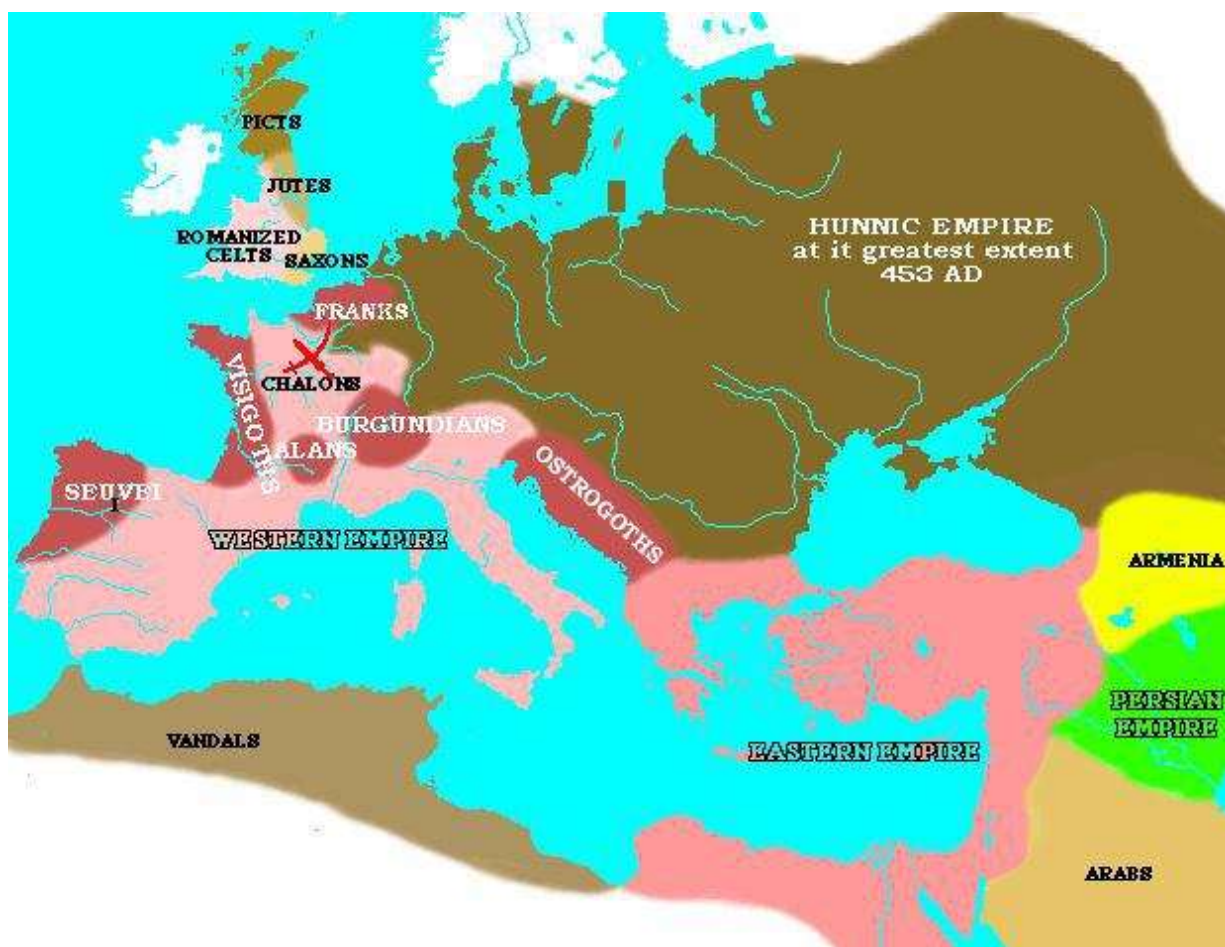

⁽¹⁴⁾ Itáliai és spanyol = vino, portugál = vinho, francia = vin, angol = wine, germánoknál = Wein

⁽¹⁵⁾ *A magyar nép kialakulásának története*” (2012)

⁽¹⁶⁾ Vagy Szema-csien, Kr.e. 145-90.

16. kép

Ugyanezen kínai leírások kétféle bort említenek, amelyet a lakomákon mindig külön korszokban szolgáltak fel. Az egyik fajta a „li” az **édes fehérbor**, a másik a „csiu” a sötét de áttetsző **vörös bor**, amely a jobb minőségűnek számított.

Ezen a ponton fontos hangsúlyoznom, hogy a belső-ázsiai hunok „Bor Tengri”-nek nevezték a hajnal istenét, amely a felkelő Nap képében újból és újból megjelenik, újjászületik. Amely névben a bor a fehéres-szürke színt és a változást, átalakulást jelentette. Később a hun, illetve török népeknél a „bor” szó már többet, magát az „italt” jelentette.

A kétezer évvel ezelőtt írt kínai krónikák megemlítik, hogy a hunok nagy tiszteletben tartották a Bor Tengri hegyét, amely a mongóliai Kelet-Altáj hegyével azonosítható, ahol áldozatot is mutattak be. Tették ezt ugyanúgy, mint már említett, későbbi őseink hasonló szent hegyeiken. A „hegy” szónál azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a későbbi vallások szent helyei is többnyire hegyen találhatók, mert - hitük szerint - hegyen kerülhetnek legközelebb istenükhöz. Még korunkban is, egy templomok építésénél alapvető szabály, hogy a szentélynek mindig kiemelkedő (emelkedett) helyen kell állnia. A modern Ley-vonalak elmélete igazolja a hegyek szakrális (ha tetszik mágikus) voltát, mivel jelzett vonalak technikai eszközökkel mérhetően is ezt megerősítik (pl. ilyen a Szent-György hegy). Szőlősgazdáink még ma is hegynek nevezik szőlőbirtokaikat, néha teljesen független attól, hogy az, valóban hegyvidéken vagy síkon található-e⁽¹⁷⁾.

A bor első leírt formája tehát az Istent jelentő Tengri szóval volt összekötve. Talán a magyar Isten szó a hun, Tengri szóból alakult ki (Ős-Ten-gri = Is-Ten). Bor Tengri, a Föld és az Újjászületés Istene, vagyis az Egy-Isten ilyen megnyilvánulási formája volt a „Szent Hegy”

⁽¹⁷⁾ Megyek a „hegyre” = megyek a szőlőbirtokra

pedig a neki szóló áldozat, bemutatásának helye. Az ószövetségi Ábrahám látomása szerint az Isten „Él Saddai”-nak nevezi magát, amelynek szó szerinti fordítása a „Hegyek Istene”, talán mert olyan szilárd és megingathatatlan, mint egy hegy.

A kínai krónikákban lejegyzett „bor” szó azonban nem a mai fogalmaink szerinti megerjedt szőlőlére, a borra vonatkozott, hanem őseink Isten fogalmának egyik megnyilvánulási formáját jelentette.

Hun őseink hitvilágában az Ég Urának, az Istennek, három megnyilvánulási formáját találhatjuk, hasonlóan a keresztény szentháromság fogalomhoz, amely szín-árnyalatokban öltött testet, úgymint:

- Kék Tengri az Isten és a nappali égbolt, amely kék színű,
- Kara Tengri az éjszakai fekete,
- Bor Tengri a hajnali és alkonyati, a változó, újjászülető megnyilvánulás.

A bor, ez az átváltozó ital, képes lehet az Istennel való kapcsolat megteremtésére. Keresztény és népi hagyomány szerint, nagyszombaton (húsvét előtt) a harangok megoldásakor merített víz borra változik.

Euripidész⁽¹⁸⁾ görög tragédia-költő „*Bacchánsnők*” című drámája szerint Dionüszosz, a közép-ázsiai Baskíriából indította a bor „evangéliumának” (örömhírének) tanítását. A drámában Orpheusz a görög mitológia csodálatos lantosa miután megsértette Dionüszoszt a (bor) mámor istenét - akit a rómaiak Bacchusnak neveztek - úgy állt bosszút, hogy megparancsolta papnőinek a bacchánsnőknek küldjenek tébolyt Orpheuszra. Ezt meg is tették, aminek eredményeként a Orpheusz megjelent egy (szőlő-) hegyi lakomán - női ruhában elvegyülve - az ünneplő bacchánsnők között. Férfi nem vehetett részt ilyen a lakomán. Ám a „lengé ruhában” ünneplő papnők hogy-hogynem rájöttek, hogy férfi van közöttük és haragjukban darabokra tépték a csodálatos dalnokot. A feldarabolás (szétszaggatás) a beavatás ősi jelképe, az egyiptomi Oziriszt Széth darabolta fel és Ízisz rakta össze, így lett új - mondhatnánk - „felsőbbrendű” lény. Dionüszosz legendájában is szerepel a szétszaggatás, őt Perszephoné támasztja föl. Ősi magyar táltosainknak is át kellett esni ilyen beavatáson, hogy valódi táltossá váljanak. Egyébként a Bacchanáliák (**17. kép**), vagyis a Dionüszosz tiszteletére rendezett ünnepek alkalmával a beavatottak, többségükben nők mámoros örvényben, sikoltozva dicsőítették az istenséget, majd ruhájukat megtépvé, kígyókat aggatva testükre, félmeztelenül rohantak ki a vadonba. Itt pusztá kézzel állatokat téptek szét és húsukat nyersen felfalták. A borral valószínű más „tudatmódosító” szert (szereket) is fogyasztottak, mert a bor egymagában nem okozhatott ilyen elmebeli (el)változást fogyasztóinak. Ezt a drogot azonban nem azonosítják az ókori szerzők.

17. kép

⁽¹⁸⁾ Kr.e. 480-406

December 21-ét Mezopotámiában már megünnepelték **Zagmuk**-ünnepé néven, amelynek lényege az volt, hogy úgy tartották az óév halálával nem csak az új év, hanem teljesen új történelmi korszak kezdődik. Ezt az ókori sumerok úgy jelenítették meg, hogy a téli napforduló előestéjén a király levetette díszes öltözetét, hatalmi jelvényei, és darócba öltözött. Pizskosan, tépett hajjal kivonult a városból, nyomában gyászoló tömeggel, akik üvöltve, hangszereket fújva-rázva siratták el őt. Egészen egy hegy barlangjáig követték, ahol az uralkodó belépett a földalatti csarnokba. Itt a halálisten földalatti főpapja meztelenre vetkőztette, s rituálisan megkorbácsolta – későbbi korokba csak arcul ütötte – őt. Mindeközben az emberek tarka jelmezekbe öltözve, tombolva, zenélve rikoltozva az utcákra vonultak. Szabaddá vált a lopás, rablás, a házakba bárki beléphetett engedély nélkül, büntetlenül magával vihetett az értéktárgyakat és a megerősíthatta a ház asszonyait.

A Zagmuk-ünnep tetőpontján az utcán groteszk koronázási szertartást rendeztek. Ennek lényege az volt, hogy előhoztak egy halálra ítélt bűnözőt, akire rongyból palástot terítettek, bádogkoronát nyomtak a fejére és bekísérték a királyi palotába, ahol egyetlen éjszakán át „uralkodhatott”, ő volt a „Bolondkirály”. Mezopotámia-szerre meg is maradt az a szólás, hogy „rövid mint a Bolondkirály királysága...” A Zagmuk-ünnep koronázási eseményei szinte teljesen azonosak Jézus halálra ítélésének előzményeivel.

Később a Római Birodalomban hasonlóan ünnepelték december 21-ét, az év utolsó napját. Ezen az egyetlen napon a világ – jelképesen – visszatért az őskaoszba, azért hogy másnap, romjaiból egy új korszak születhessen. Ezt a különös ünnepet a rómaiak **Saturnáliának** nevezték, azon hitükből kiindulva, hogy Saturnus volt az az isten, aki a valaha volt „aranykorban” uralkodott az emberek felett.

Az ünnep fontos szereplői voltak Bacchus bor és mámor-isten papnői a bacchánsnők.

18. kép

A görög mitológia szerint, **Dionüszosz**, bor és mámoristenségéből következően termékenységisten is, Zeusz és Szemelé, **(18. kép)** földi eredetű thébai királylány gyermeke volt. Zeusz láthatatlan maradt az isteni-emberi nász alatt, de féltékeny felesége Héra főistennő álnok biztatására, Szemelé követelte főisteni szeretője láthatóvá válását. És miután az

teljesítette a „tabu” megsértését jelentő szeretői óhajt, vagyis megjelent isteni mivoltában, tehát villám alakjában, ez Szemelét nagyon lesújtotta - szó szerint - halálra sújtotta. Történt ez akkor, amikor már Szemelé hét hónapja hordta méhében félisteni gyermekét, akit gyorsan világra kellett segíteni. Az megmentett Dionüszoszt atyja combjában varrva hordta még 2 hónapig, míg újból világra segítették. Ezután egy keleti mesés tájra, Nüszába vitte a kisedet és az ottani nimfák gondjára bízta, innen a név *Duionüszosz* = *nüszai isten*. Másik magyarázat szerint, a mitológiai történet alapján, a neve azt jelenti, hogy „kétszer született”. Euripidész tragédiájában, a bor istene még a thébai királyt és anyját „széttépte”, mert ők nem váltak követőivé. Egy másik mitológiai történet szerint azonban Dionüszoszt a titánok tépték szét és darabokra szagatott testét elégették, megégett húsának hamvából nőtt ki az első szőlőtőke.

A mitológiai hősök többször említett széttépésével kapcsolatban szükséges megemlíteni, hogy isteni hősöknél is előfordult feldarabolásuk majd ismételt „összerakásuk” (Pl. Osiris) ugyanúgy mint a hajdani magyar táltosok esetében, amikor azok újjászületésére volt szükség valamilyen magasztos cél érdekében.

Dionüszosz kísérői voltak a kecskelábú bőség-démonok a *szatírok* és a mámorban tobzódó asszonyok a *bacchánsnők* (akikről a nevezett dráma szól). Az ő nevelője volt tehát a szőlő nevével említett, általában kopasz, pocakos agg és mindig részeg emberként ábrázolt *Szilénosz*. Gyakran ábrázolták őket együtt a kecskelábú *Pan*-nal, Hermész fiával, amint tigris-fogaton száguldoznak és kezükben *thürszoszt*, szőlőindával befuttatott botot tartanak.

A görögök szerint - természetesen - özönvízi hősük, *Deukalion* ismertette meg Európát a borral. A franciák ezzel ellentétben úgy tartották, hogy a kelta „Ys” szigetkirályság uralkodója, *Gradlon* végezte el ezt a nagy tettet. Megjegyzem itt, hogy az ugyancsak keleti eredetű kelták és szkíta őseink rokonságát több forrás bizonyítja.

Anonymus (III. Béla magyar király névtelen jegyzője) műve, a **Gesta Hungarorum (19. kép)** szerint is, őseink már a „szkítiai őshazában” kedvelték a hús- és halételeket, a tejtermékeket, szívesen használták ízesítésre a mézet, a fűszereket, és **bort fogyasztottak**.

19. kép

Ménandrosz történetíró (Kr.u. VI. század) szerint; „Magyarok a lakomához bort ittak ugyan, de nem olyan, amilyent nálunk szőlőből préselnek. Valami más barbár, édes itallal töltötték meg magukat.” Al-Dzsajhání, szaszanida vezér⁽¹⁹⁾ feljegyzései szerint „a magyarok itala mézből készül”. A szövegből ugyan az nem derül ki, hogy mézborról van szó, vagy csupán a bort mézzel édesítették, de mindkét megoldás lehetséges.

Az Kr.u. V. és a VII. század közötti időkből, legtöbbször kétfajta bortípust említenek meg a korabeli krónikák:

- a **vinum romanicumot** (római bort), amely testes, sűrű, tüzes **vörösbor**, és
- a **vinum hunnicumot** (huniai bor), amely élénk savú, száraz **fehérbor** jelentett.

Azt nem tudjuk, hogy miért nevezték a fehérborat vinum hunnicumnak, vajon azért, mert a szőlőfajta hun eredetű volt, vagy csak egyszerűen azért, mert a savas fehérbor ízét a rómaiak kevésbé kedvelték.

A középkori európai források, ugyancsak kétféle magyarországi borról beszélnek:

- a magasabb alkoholtartalmú „**vinum frannicum**”-nak,
- a gyengébbet „**vinum hunnicum**”-nak nevezik.

A szőlőfajták hosszú sorából kettő, hozzánk vezető útját ismertette: a badacsonytomaji pálos kolostornak, amint azt egy oklevélben lejegyezték 1313-ban, Lodomér fia szőlőterületet adományozott, ahol francia szerzetesek, burgundi eredetű Pinot gris vagyis, később magyar nevet kapott Szürkebarát szőlőt termesztettek, innen a nevezetes „Badacsonyi Szürkebarát”.

A középkorban, Magyarországon a fehér borok voltak a jellemzők. Mátyás király volt, aki mint történetírói írják, Chamegnéből és Burgundiából két szőlőfajtát hozatott. A Kadarka szőlőfajta így került uralkodása alatt, Kis-Ázsiából Magyarországra.

Bor és a szkíták

A borkészítés eredetéről szólva, a régészek Kr.e. IV. évezredből származó borkészítő „műhely” nyomaira bukkantak a mai Örményország területén, délen, az iráni határ közelében lévő barlangban. A régészek szőlőprést, erjesztő tartályt, ivó- és tárolóedényeket találtak. A szakemberek szerint ilyen ősi, a borkészítés folyamatát szinte teljes egészében felidéző lelete, eddig még sehol sem került napvilágra. Korábban ugyan Ciszjordániában előkerült egy pince, Kr.e. 1650-ből, de az viszonylag kései leletnek számít.

Mint a „Mi a szőlő, ki a szőlő?” bevezetőjében említettem, a bor Mezopotámiából indult hódító útjára. Ez a lelet attól kissé északabbra, a Kaukázus lábaihoz helyezi a bor „öshazáját”. Nincs perdöntő bizonyíték arra, hogy vajon melyik civilizáció készíthette az első igazi szőlőbort. Egyelőre csak a Bibliai idézet tekintik bizonyítéknak, amelyben van egy történet a bortól lerészegedő Noéről, aki a vízözön után az Ararát lábainál telepedett le. A nemes nedű fogyasztása azonban az ott élő népeknél - már a bronzkorban - népszerű foglalatosság lehetett, erre utalnak a mai Azerbajdzsán területéről előkerült leletek. Noé története éppen azt igazolja, hogy a bor már akkor a mindennapok egyik kedvelt itala volt. Érdekes, hogy az akkori „borászok” a borkészítésben már csaknem ugyanazt a technológiát használták, mint a XIX. századi európaiak. A Kaukázus vidékén, egészen a Kr.u. VII. századi arab hódításig, - az iszlám megjelenéséig - már fejlett szőlő- és borkultúra létezett. Azt ugyan nem tudjuk pontosan, hogy a borkészítést kik fedezték fel, ám a Kaukázus és a Fekete-tenger mentén akkor megtelepedett **szkíták** jeleskedtek a nemes ital készítésének tudományában. Az sem zárható ki ezért, hogy a mai Örményország, Grúzia területén, valamint Mezopotámia egyes részein jelen lévő, szkítával rokon, ősi népek fejlesztették ki e technológiát.

Fontos megjegyeznünk, hogy a hazai szakirodalom sem tartja fontosnak azt a tényt, hogy az ókorban a szkíta népek jeleskedtek a borkészítésben, minthogy azt sem, hogy az antik görög

---

⁽¹⁹⁾ Kr.u. 913.

források szerint a görögök is(!) tőlük tanulták el a nemes nedű készítésének módját. Kína területén is a szkíta rokon nép, a szogd-ok honosították meg a borkultúrát. Így nem meglepő az sem, hogy a Belső-ázsiai ujgur és mongol szövegekben gyakori szó a „bor” és a „bor daraszun” kifejezés.

20. kép

Hérodotosz történetíró írja, hogy az egyiptomiaknál régebbi szkíták, egykoron 1800 évig uralták Euráziát (20. kép). Ugyancsak ő, történeti könyveiben bőségesen ír a szkíta szokásokról, és más görög írók, filozófusok, költők is tájékoztatnak ezekről. Az általa ismertett szkíta eredetmondák egyike⁽²⁰⁾ szerint Jupiternek és a folyóisten Borüszthenész leányának gyermeke volt Targitaosz⁽²¹⁾, akit a szerző, az első **szkítának** nevezett. A szkíták magukat *Skolotoknak* hívták, a görögök adták nekik a „*Skyta*” nevet, később ebből az elnevezésből lett a magyarban „**szittyá**”. A szkíta népnév, a történeti iratok szerint az a *kytta* vagy *kyt* = *ijász* elnevezésből ered, ma az „**ijfeszítő népek**” családját értjük alatta. A szkíta nevet azonban a „*szkitati*” illír nyelvű igéből is próbálták magyarázni, amely „*kóborlót*” jelent. Ezt - érthető módon - nem e népek barátai próbálták meghonosítani, szerencsére kevés sikerrel. Targitaosztól származott aztán három utód: Lipoxaisz, Arpoxaisz, Kolaxaisz. Az ő uralkodásuk idején, a legenda szerint, aranytárgyak hullottak az égből földjükre: eke, iga, kétélű bárd (vagy fokos), és **ivókupa** (ivócsésze). A legidősebb fiú közeledett először az aranytárgyakhoz, de azok lángolni kezdtek, és nem tudta őket megérinteni. A második, középső fiúval ugyanez történt. A legkisebb fiú közeledtére viszont a lángok kialudtak, és ő magához vehette az eszközöket. Testvérei is elismerték, hogy emiatt reá szállt a királyi hatalom⁽²²⁾. A legkisebb testvér nevét a keleti történészek **Kür**-nek értelmezték, amely a magyar Kürt törzs nevében élhetett tovább.

⁽²⁰⁾ Hérodotosz IV. könyvének 5 fejezete. Összesen ismert, legalább öt eredetlegenda-változat, továbbiak a „Kupák és koponyák” c. részben

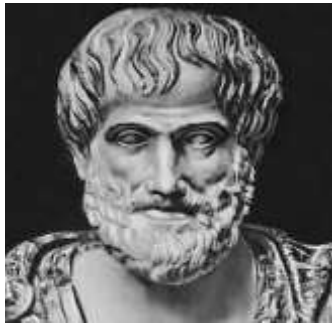
⁽²¹⁾ Grandpierre K. Endre írja, hogy ez a név azonos Hargitával, a székelyek szent hegyével.

⁽²²⁾ Mint általában a magyar mesékben!

Más források az égből hullott tárgyak között felsorolják még az íjat és a kardot is, amelyek valóban jellegzetes fegyverei voltak e népcsaládnak, de a görög források ezeket máshonnan eredeztetik. Ezek a források bizonyára a szkíták harcos nép jellegére kívánták a hangsúlyt helyezni. A görög történetíró, aki gyakran meg is fordult a szkíták között, mégis jobban ismerhette őket és legendáikat, így ez a történet inkább a **szkíták földművelő, és nagyállattartó** jellegét igazolja (ld. eke, járom).

László Gyula őseink jeles kutatója, idézi az eredettörténetnek a magyar népmesei formáját, a mese címe „Köles”, amely így kezdődik: „*Vót egy királynak három fija, egyet híttak Árpának (vagyis Arpoxaisz), másikat Zabnak, harmadikat Kölesnek (vagyis Kolaxaisz)*”. A Lipoxaisz neve pedig származhat a magyar „Ló” szóból, vagy fordítva.

Ugyancsak Hérodotosz⁽²³⁾ szerint a szkíták ispánja (területi vezetője) minden évben egyszer egy edényt megtöltet borral, ebből aztán mindazoknak ihatnak, akik a hadban ellenséget öltek. Akik ilyet nem vittek véghez, nem ihattak a borból, hanem félre kellett ülniük, ez náluk a legnagyobb gyalázatnak számított. Akik azonban nagyon sok ellenséges férfit megöltek, azoknak két serleget töltöttek és mindkettőből ihattak. Ezt a szokást **Arisztotelész** (Kr.e. 384-322) görög tudós (**21. kép**), Nagy Sándor nevelője is megerősíti egyik művében, a következő formában: „*A szkítáknál nem szabad valamely ünnepen a körülvitt pohárból annak innia, aki egy ellenséget sem ölt meg.*”

21. kép

Másutt ugyanakkor arról számol be, hogy a szkíták gyalázatosnak tartották a görögök, dionüzoszi (bacchusi) szertartásait⁽²⁴⁾. Egy idézett történet szerint a szkíta Szkülész, Ariapitéz király fia, aki annyira megkedvelte a görög szokásokat, hogy a milétosziak által „gyarmatosított” Borüszthenész (vagy Olbia, magyarul „Fehérvár”) városában házat vett magának és ott hellén módon élt. Amikor híveihez ez a hír eljutott, letaszították a királyi trónról. Szkülésznek először sikerült elmenekülni, de aztán testvére elfogta és lefejeztette, mert viselkedésével szégyent hozott a szkíta népre. Míg nálunk ma is fejlődésnek értékelik, hogy átvettük a görögök hagyományait, addig az antik források szerint a törvénytisztelő, becsületes szkítákat megrontották a görög szokások. A szkíták átvették a haszontalan, vagy éppen erkölcstelen görög életmód egyes elemeit, és értéktelen, ócska tárgyakkal árasztották el őket (mint ma, egyes nemzetközi üzletláncok!), ezáltal a becsületes lovas népet eltérítették a helyes útról.

Homérosz görög költő (Kr.e.VIII. szd.), trójai háborúról szóló „*Iliász*”-ában, a „*legigazságosabb embereknek*” nevezi a szkítákat, ahogyan **Sztrabón** (Kr.e. 66-24.) hangsúlyozva „*...akik még sohasem voltak a földön*”. Utóbbi szerint a „*jótörvényű szkíták*”, a legkevésbé ármányos, a görögöknél sokkal takarékosabbak, és sokkal elégedettebbek.

Plutarchos (Kr.u. 50-120.) szerint a szkíták az éhség és szomjúság ellen is képesek eredményesen harcolni. **Laerti Diogenész** (kb. Kr.u. 120. után) szerint a „*szkíta beszéd*” pedig azt jelentette, hogy e nép rendelkezett a szabadon szólás képességével, amely már akkor is nagy erénynek számított, de ezt a szkíták nem csak részeg állapotban tették.

⁽²³⁾ Hérodotosz IV/66.

⁽²⁴⁾ Hérodotosz IV/79.

Justinus történetíró (Kr.u. III. szd.) is egyik ókori szerző, aki azt írja II. könyvében a fent említett becsületes szkítákról, hogy őket mindig a legrégebbi népnek - még a görögöknél is régebbinek(!) - tartották.

Egy másik történelmi leírásban jelenik meg Tomyris (Támár vagy Tamara), özvegy masszagéta⁽²⁵⁾ királynő és fia Spargapiz királyfi harcának története, a közel harminc éve uralkodó Kürosz perzsa királlyal (Kr.e. 529. körül). A királyfi könnyű győzelmet aratott a perzsa király, éppen pihenő csapatán. A győzelem után a legyőzöttek táborában talált ennivalókból nagy lakomához fogtak a királyfi katonái, és az általuk ismeretlen **bortól lerészegedtek**. Majd a lesben álló perzsák a masszagétákra vetették magukat, sokakat megöltek közülük, a királyfit pedig fogságba ejtették. Mikor Tomyris meghallotta a történeteket, követeket küldött Küroszhoz, és ezt üzent: *„Vérrel telhetetlen Cyrus (Kürosz), ne büszkélkedjél ezen történet dolgok miatt, mivel a szőlőtőke gyümölcseivel megtelve úgy örjöntök, hogy lemenvén a bor testetekbe, fölmerülnek belőletek csúnya szavak, ilyen bűvszerrel megcsalva győzted le fiamat, nem pedig csatában, hadi erővel. Fogadd el hát most tanácsomat, ki jót javaslok. Add nekem vissza fiamat s menj el bántatlanul e földről, elégedj meg azzal, hogy seregünknek harmadrészét meggyaláztad. Ha ezt nem teszed megesküszöm a Napra, a Masszagéták urára, hogy téged vérrel foglak jóllakatni, ámbar telhetetlen vagy”*. Kürosz semmibe vette a királynő üzenetét. Közben a királyfi felébredt mámoros álmából és inkább öngyilkos lett, mert nem akart ilyen gyalázatban élni. Tomyris királynő ezután összegyűjtve minden erejét, megtámadta a perzsákat. Az ádáz ütközetben, hosszú küzdelem után a perzsa had majdnem egésze odaveszett, maga Kürosz is meghalt. Ekkor Tomyris megtöltetett emberi vérrel egy tömlőt és Kürosz fejét a vérbe mártotta (**22. kép**), mialatt ezeket mondta: *„Te engem, noha élek és csatában legyőztelek, tönkre tettél. Csellel elfogtad, és halálba kergetted fiamat. Most megtartom azt, amit ígértem, vérrel jól tatalak téged.”*

22. kép

Ugyancsak Hérodotosz ír a szkíták borivási szokásaiban a „**szkíta módra**” ivásról, ami legendává vált az őket ismerő népek körében. Ez a szokás - tulajdonképpen - a vízzel nem kevert bor fogyasztását jelentette, ami szokatlan volt a Földközi-tengeri borkultúrában. Ennek egyszerű magyarázata azonban az, hogy az északabbra fekvő bortermő területeken nem volt szükség a bor hígítására, hiszen alkoholtartalma alacsonyabb volt a déli, mediterrán-boroknál.

Anacreon (Kr.e. 559-474) költő pedig a következő felszólítással említi a szkítákat egyik versében: *„Ne üzzük így, zajjal és lármával a szkíta ivást.”*

Eretriaiai Acheus (Kr.e. 484 -) ugyancsak hellén költő, fellelt 9. számú töredékében azonban az olvasható: *„Jó tehát, szkíta módra enni és inni”*.

⁽²⁵⁾ Szkíta népcsoport tagja